

СЪВРЕМЕННАТА КРИЗА В ХУМАНИТАРИСТИКАТА И БЪЛГАРСКИТЕ Ы ИЗМЕРЕНИЯ

Текстът обръща внимание на кризата в съвременните хуманитарни науки, търсейки измеренията ѝ на различни равнища. От една страна, тя е следствие на съдбовната разделеност между хуманитарните и природните науки, на очевидния възход на позитивистичното знание и индустриалните технологии. От друга страна, за нея допринася разпадането на традиционните хуманитарни дисциплини, чийто симптом е все по-осезаемият уклон към интердисциплинарност.

Не по-малък проблем е и разколебаването на авторитета на хуманитарните науки и приютаващите ги институции, произтичащо, конкретно за постоталитарните страни, от обвзването им с една анахронична, социалистическа идеология, от която, според широкото обществено мнение, те все още не са успели да се откъснат и да се реформират.

Така се стига до очевидна загуба на публичност, до възход на псевдонауката, заменила „сериозния“ академичен разказ, а в българския случай – до институционална криза, засегнала университетите и особено драматично Българската академия на науките.

Ключови думи: криза на хуманитарните науки; идеология и хуманитаристика; разпадане на хуманитарните дисциплини; пост-социализъм, маргинализация на традиционните академични институции.

Придобили важност и престижност още от времето на Средновековието и Ренесанса, през XX век, а още по-интензивно днес, хуманитарните науки губят авторитетните си позиции. Врълхлетялата ги криза маркира както знанието, което те произвеждат, така и вместващите ги институции, отделените им бюджети и академични хорариуми. Все по-често тези науки са изправени пред предизвикателството да отбраняват

¹ annaaleksieva@hotmail.com

своята легитимност, да защитават полезността и смислеността си, като аргументите им, макар и да имат известна чуваемост по академични форуми и конференции, сякаш не получават широка публичност, което ги потиска и обезначава.

Открай време като основна причина за кризата в хуманитарните науки се посочва възходът на природонаучното знание, на индустриалните технологии, въобще налагането на един технократски манталитет, който се интересува повече от приложението и ползата, отколкото от някакви абстрактни умозаклучения, без непосредствена практическа стойност. Защо, проплакват учените хуманитаристи, масовото съзнание не се усъмнява в сериозността на инженерството, информатиката или космонавтиката, а помества хуманитарното знание в полето на абстракциите, а в българския случай – и още по-драстично – в полето на нищо-не-правенето, което обяснява и популярността на фразеологизми от типа на „дървен философ“, отнесени подигравателно-пейоративно към човек, който дълбокомислено говори празни приказки.

Според някои по-радикални позиции обаче, като тази на Фредерик Търнър например², природните и приложните науки съвсем не са големият враг на хуманитаристиката, тъй като основната вина за очевидната ѝ маргинализация се корени в самата нея. Нещо повече – по ирония на съдбата или на историческото развитие хуманитарните и природните науки постепенно са разменили местата си. Докато днешната хуманитаристика е обзета от деконструктивизъм, цинизъм, пренебрежителност към истината, технизирание на четенето и на интерпретациите, на езика, с който борави, то природните науки все повече се обръщат към сферата на въображението, свободата и креативността, с което парадоксално са станали по-хуманни от хуманитарните дисциплини.

Дори и да не сме склонни да лишим хуманитаристиката от измерението, с което тя най-много се гордее – хумаността – няма как да не се съгласим, че това измерение, поне след времето на романтизма, вече не трогва, не предизвиква сантимент, нито пък инспирира желание за избор на даден хуманитарен предмет като академична перспектива. Отливът на студенти от полето на хуманитаристиката се дължи в най-голяма степен

² Позицията на Фр. Търнър е заявена в доклада му „Възввала на реалното“, представен на конференцията „Бъдещето на хуманитарните науки“, проведена през 1997 г. в Сантяго де Компостела, Испания. Подробен отзив за тази конференция може да се намери в книгата на Ал. Кьосев „Индигого на Гьоте“ (вж. Кьосев, Александър. 2008. *Индигого на Гьоте*. София: Фигура). Питането за бъдещето на хуманитаристиката, превърнало се в тема на проведеното събитие, вече е симптом за усъмненост, ако не изобщо в хуманистичната мисъл, то поне в традиционните хуманитарни дисциплини.

на нейната старомодност, на традиционната ѝ неподатливост на трансформации съобразно изискванията на съвременността. Тя не обучава в критичност, не създава компетентност, свързана с вземането на решения, не съдейства за успешна социализация, не отговаря на новите пазарни изисквания. Липсата на гъвкавост, на динамика и прицеленост в актуалното обяснява и странната ѝ темпорална ситуираност: тя е поле анахронично, изцяло обърнато към миналото, с колебливо настояще и съвсем несигурно бъдеще. Или, ако перифразирам Валтер Бенямин (1989: 527), тя прилича на онзи ангел, изобразен на картината на Клее, който, обърнал гръб на бъдещето, се е загледал съсредоточено в миналото, при все че то се състои от развалини, отломки и катастрофи. Така погледнато, хуманитарните дисциплини днес могат да се харесват убедено сякаш само на носталгиците; да се превърнат в академичен избор на една малка група безкористно настроени студенти, склонни да се откажат от потенциалния успех, който им предлага технологично-мениджърският модел на кариера, в името на донкихотовската си страст по отминалото време. Но понеже подобни личности са твърде малко, в класическите хуманитарни специалности (нека припомним, че като такива традиционно се сочат лингвистиката, литературата, историята, философията и теологията) обикновено се озовават немотивирани, неизкушени от хуманистичното знание студенти, претърпели провал при кандидатстването си в други академични сфери.

Разбира се, хуманитаристиката прави опит да се освободи от старомодния си имидж като се пуска в действия, свързани със заличаване на граници, с разширявания на полетата, тоест в начинания, обикновено назовавани с термина *интердисциплинарност*. Снемането на партикуларността е своеобразен удар върху класическия Хумболтов университетски модел, според който вмешателството на една наука в сферата на друга може да доведе само до хаотичност в системата. Привържениците на интердисциплинарността явно не приемат подобен аргумент и смятат, че такова вмешателство е напълно релевантно на съвременния живот, който изисква различни компетентности, широки познания, многопрофилност, която постепенно ще игнорира анахронични прокламации от типа: „това е извън моето поле“, „това не е моя работа“. Проблесналият лъч надежда обаче своевременно бива помрачен от тълкувания, че тъкмо интердисциплинарността е най-очевидната проява на криза в хуманитаристиката, тъй като позволявайки смесване на полетата, тя очевидно признава, че тези полета са загубили авторитета и академичната си роля, че са неспособни да поемат отговорност за генерираното от тях познание. От тази гледна точка интердисциплинарността маркира не бъдещето, а залаза на хуманитарните дисциплини, тяхното изчерпано влияние.

Усетена в своята повсеместност, кризата в хуманитаристиката сякаш не предполага вписване в геополитически схеми и регионални конкретизации. И все пак, правейки аналогия с тезата на Толстой, че „всички нещастни семейства са нещастни посвоему”, ми се иска да продължа с измеренията на кризата в източноевропейското академично семейство и по-точно с българските ѝ проявления.

Всъщност, още от периода, известен като Възраждане³, когато в България възниква интересът към хуманитарното познание, когато се появяват първите историографски, етнографски, езиковедски, литературноисторически и пр. текстове с претенции за научност, се осъзнава и решаващата роля на хуманитаристиката за легитимирането на българската национална идентичност. От хуманитарните изследвания се изисква да разсеят съмнението за културна изостаналост и цивилизационни липси; да отхвърлят подозрението, че „от другите европейски народи имаме двеста и триста и повече години по-назад” (Славейков, 1866). Очаква се те да обеззначат определени оксиденталистски страхове, дълбоко вкоренени срамувания и национални комплекси, които можем да определим като български *ressentiment*⁴. В основата на неговите тъмни, ирационални енергии е, разбира се, фигурата на турчина, на политическия враг-господар, който „коли, бие, бие, псува / и глоби народ поробен” (Ботев, 1978: 48), а също така разрушава българското културно наследство, заличава следите на някогашната българска слава. Не по-малко травматичен е и образът на Европа, който или потиска с образцовата си недостижимост, или заплашва с асимилаторската си агресивност, или пък проявява крайна апатичност и несъпричастност към „българския случай”⁵. Ето защо от хуманитарните изследвания се очаква както да се справят с негативните емоции и ресан-

³ Понятията „Българско възраждане”, „възрожденски период” са канонично утвърдени в българските историографски и литературноисторически текстове, като обикновено насочват към столетието преди Освобождението на България от османско владичество (1878 г.).

⁴ Стати номинация, взета назаем от Ницше, означавам съвкупността от негативни емоции, които потиснатите изпитват към враговете / властимащите. Вж. Ницше, Фридрих. 1999. *Към генеалогията на морала*. София: Захарий Стоянов.

⁵ Обвинението в незаинтересованост към българските страдания, отправено към Европа, е постоянен мотив в текстовете на идеолозите на българския национализъм: „Знае ли Европа колко неповинна кърви се проливат днес в България от турци кръвопийци... Еда ми сме по-долен род от чернии арапи, за коих отколе толко особно постарание показа и заробление нишно всякоче се потруди да възпрети? Еда ми не сме достойни за нейно помилование и добродетелност – ми, обитаещи сред Европа и счисляеми више от 7 милиона народ християнскога вероизповедания...”. (Раковски, 1983а: 18)

тиманни фигури, така и да утвърждават българското и да го аксиологизират.

Главната задача на филологията например е да докаже тезата, че писмеността и литературата са „изначални“ културни достижения на българите, които останалите народи ще придобият след векове („Писменост ми кога сме имали, / они са били чисти дивляци! / С жълд са се по гори питали, / били са те съвсем безкнижни!“ (Раковски, 1983: 230)). Основна цел на историографията е да обвърже родословието на българите с библейската събитийност и в крайна сметка да стори така, че „да узнай учений свят, че българи са първи и най-стари жители в Европа“ (Раковски, 1984: 143). А сетне да изведе от недрата на забравата спомена за непобедимите български царе, за делата на великите национални герои, за културния просперитет на общността, случил се във време, когато „днешна хитра Европа просвещена (...) / покрита е била съвсем от варварство“ (Раковски, 1983: 421). От етнографията се очаква да „ексхумира“ народната старина и да покаже богатството на българското фолклорно наследство. Казано накратко, през периода на Българското възраждане тъкмо хуманитарните проучвания се заемат със задачата да моделират етническия образ на общността, да популяризират нейната „уникална“ идентичност. Тези изследвания в крайна сметка инспирират началния тласък на националното движение за независимост, което показва, че и в България, подобно на други места в Европа през XIX век със сходна историческа и политическа съдба, матрицата на национализма са тъкмо дисциплини като историята, археологията, филологията, фолклористиката.

Утвърждаването на хуманитарните проучвания като академични дисциплини и институционални научни полета се случва с основаването на Българското книжовно дружество през 1869 г. и на Българското висше училище през 1888 г. И в двата случая тези дисциплини се превръщат във фундамент на новооткритите институции. Създаденото още през Възраждането Българско книжовно дружество е учредено като „научна и литературна“ организация (тоест, както личи и от самото наименование, се поставя акцент върху книжовността), а първите му ръководители са историкът Марин Дринов, филологът Васил Стоянов и писателят Васил Друмев. Първото функциониращо звено в основаното след Освобождението Българско висше училище е неслучайно историко-филологическото отделение. Очевидно се смята, че тъкмо то е в състояние да даде „възпитание чисто българско и развитие в дух народен“⁶, каквато роля, впрочем, се възлага и на самия Университет, мислен най-вече като патриотична организация. Както изглежда, макар и да е успяло да елиминира

⁶ *Македония*. 1870. IV, № 29, 28 февруари.

образа на глобалния враг-поборител, следосвобожденското време е изправено пред нелеката задача отново да защитава авторитета на родното, да утвърждава позициите на младата българска държава, изправена този път пред хаоса на враждуващите „свои”, на разделените политически партии, на погазените възрожденски идеали. Ето защо от хуманитарните дисциплини се изисква да моделират, а сетне и неизменно да възпроизвеждат един мащабен националноидеологически разказ, открояващ отчетливо позитивите на родното, неговата величествена древност и не-накърнимо бъдещо развитие.

Модифицирането на Книжовното дружество в Българска академия на науките (БАН), а на Висшето училище в Софийски университет не променя утвърдения образ на хуманитарните дисциплини като пазители на националната идентичност. Известна разколебаност на този образ може да се усети вероятно само през ранните социалистически години, когато във връзка с проповядвания интернационализъм националното чувство бива потиснато. Малко по-късно обаче и в резултат на завоя на самия социалистически режим в една националистична насока, хуманитарните дисциплини отново се превръщат в инструменти за апология на българското. Тази линия на развитие става особено интензивна през 70-80 – те г. на XX век, когато (не без връзка с инициативи на Людмила Живкова⁷) се организират немалко археологически експедиции, поощряват се хуманитарните изследвания, откриват се музеи, галерии, библиотеки, академични институции (от типа на Кирилometодиевския научен център, на Института по тракология и др.), като кулминацията на националистичния изблик вероятно е честването на 1300-годишнината от основаването на българската държава, отбелязано тържествено през 1981 г. в специално построена за целта сграда на Народния дворец на културата. През този период се забелязва и особен разцвет на хуманитаристиката, призвана (за пореден път) да сътвори Големия наратив за ценността, древността и неповторимостта на българското, съвместявайки го някак, разбира се, с комунистическата идеология.

Проблемът възниква след падането на тоталитаризма, когато в постсоциалистическите страни с известно закъснение, в сравнение със Западна Европа, се случва онова, което Лиотар определя като разпадане на метаразказите (Лиотар, 1996). Големите наративи вече не вдъхват доверие, че са единствени носители на знанието и на истината и поради тази причина те се разпадат на множество малки разкази, които в българския случай генерират най-разнообразни – инерционно националистични,

⁷ Людмила Живкова е председател на Комитета за изкуство и култура с ранг на министър (1975 – 1981) и дъщеря на генералния секретар на Българската комунистическа партия – Тодор Живков.

консервативни, евролиберални и прочее сюжети. Тази фрагментарност маркира и академичните хуманитарни дискурси. Наистина, вглеждането в учебните програми и изпитните конспекти на Софийския университет би могло да създаде впечатление за непрекословно следване на традицията. Канонът с утвърдените автори, събития и теми е почти непроменяем от времето на социализма. В кандидатстудентския конспект по български език и литература например единственото нововъведение след 1989 г., когато режимът пада, е поетът Атанас Далчев. Списъкът на останалите автори, включително и на онези от тях, които поддържат социалистическата идея, остава константен. Учудваща консервативност проявява и самият жанр на изпита по български език и литература в Софийския университет, който още от времето на социализма продължава да се състои в писане на дълги интерпретативни съчинения, възпроизвеждащи научени наизуст (благодарение най-вече на частните уроци) утвърдени и канонизирани постановки, които изключват свободата на мисълта, изразяването на лично мнение или застъпването на някаква нетрадиционна теза. На всичкото отгоре този изпит и изпитът по история на България продължават да работят в режима на познатата националистична парадигма и да осигуряват прием (при целия спад на популярността на специалностите „Българска филология” и „История”) за почти всички хуманитарни дисциплини. Тоест, за да учиш право, философия, културология, психология, журналистика, европеистика, политология, трябва да докажеш на първо място задължителна филологическа и историческа експертност, но обезателно в рамките на институционализираните интерпретативни схеми.

Въпреки че Софийският университет продължава до голяма степен да съхранява статуквото и с това да оставя усещане за устойчивост на метаразказа, други университети, особено частните, работещи на фондационен принцип, създават алтернативни дискурси, обикновено в някаква либерална насока. Хвърляйки произволен поглед върху програмите на Нов български университет например, основан през 1991 г., се натъкваме на курсове от типа: „Признаване, мултикултурализъм и феминизъм” или „Дебати върху справедливостта и правата”, или на обещаващи реализация модули, озаглавени „Успехът в литературата: еталони и стратегии”, „Литературният пазар днес” и пр. Както изглежда, при все че още донякъде пази ореола на по-голяма престижност в сравнение с други български висши училища, Софийският университет позагуби позициите си на единствена инстанция на знанието, а с това и на стожер на националния метанаратив. Просто защото бяха генерирани и други инстанции и наративи. Същевременно и с оглед на хуманитарните дисциплини, тези алтернативни институции не постигнаха непрекословен успех. Неза-

висимо от примамливо звучащите лекционни курсове, и в тях, както и в държавните университети, се забелязва сериозен спад на студентския интерес.

Отливът на студенти от хуманитарните специалности в най-голяма степен се дължи, разбира се, на несигурната професионална реализация, въпреки че университетите охотно обещават доставяне на знание, гарантиращо оцеляване в променящите се пазарни условия. Отвъд недоверието в подобни обещания обаче се забелязва и нещо по-малко видимо, но за това пък съществено – недоверие изобщо в академичния хуманитарен дискурс. Той вече не дава единно истинно познание, ако пък настоява, че го прави, звучи фалшиво и старомодно; а ако завие в някаква еврокоректна, либерална насока предизвиква критични реплики в националистичен дух. И във всички случаи изглежда неясен, твърде усложнен, представен на някакъв неразбираем за масовото съзнание език. Контраотговори на компрометирания академичен дискурс се явяват популярните напоследък псевдонаучни разкази, които с посредничеството на медиите претендират, че обясняват истината за историческите факти, литературните процеси, езиковите и религиозни явления, а в редица случаи се опитват да се наложат и като наръчници по практическа етика и психология. Така националистически предавания от типа на „Сите българи заедно”, „Памет българска”, „Час по България” и др. актуализират устойчиви представи, свързани с образа на съседа враг, с идеологемата „България на три морета”, с мита за библейската древност на българското. Паранаучни книги, като писанията на Петър Добрев, на Йоло Денев и др. функционират в същия идеологически ключ⁸ и с достъпността си съдействат за превръщането на национализма във всекидневна култура, в рутинност на ежедневието. От друга страна са издържаните в духа на социалистическата носталгия предавания, като тези на литератора и театроведа Юлиян Вучков, които събуждат сантимента към „доброто старо време”, „когато животът беше по-лесен”. От трета страна са многобройните езотерични и окултни издания, обещаващи „душевно лечение”, по-ефективно от онова, което може да предложи ортодоксалното християнство или пък традиционната психология. Представени с една неусложнена, разбира-

⁸ Насоката на „изследователските” търсения на упоменатите автори може да бъде разчетена и от заглавията на някои техни произведения. Икономистът по образование Петър Добрев например е автор на книгите „Царственик на българското достояние”, „Европа започва от България”, „Сто години слепота – как бе дебългаризирана българската история” и др. Основателят на движението „Тангра и Велика България” Йоло Денев пък е автор на около 25 произведения, сред които „Великата история на българите”, „Богомил – създател на европейската цивилизация”, „Българите – тангристи – духовни водачи на човечеството” и др.

ема стилистика, тези паранаучни дискурси, генериращи всъщност налудности и митологеми, все по-осезаемо заместват и изземват функциите на слабочуваемото академично говорене.

Загубата на авторитета му, впрочем, върви паралелно с помръкналия имидж на неговите носители. След частично отваряне на досиетата се оказва, че немалка част от хуманитарните учени и интелектуалци в България са бивши сътрудници на Държавна сигурност (ДС) – институцията, имаща зловещата слава на основен репресивен инструмент на комунистическия режим. Стана ясно, че някогашните агенти сега заемат важни постове в Софийския университет, в Българската академия на науките, в съществуващата доскоро Висша атестационна комисия, легитимираща научните звания; дори, изненадващо, те бяха сред основателите на някои частни и набиращи престижност университети, претендиращи да са алтернатива на закостенелите държавни институции. По-голямата част от въпросните учени отказаха да проблематизират миналото си на доносници и запазиха мълчание. Други бяха по-словоохотливи и признаха, че не са имали сили да откажат предоставените им различни житейски шансове: пътувания в чужбина, при това зад Желязната завеса, безпроблемна хабилитация и кариерно израстване, възможност за необезпокоявана научна работа и пр. Трети споделиха, че са били подложени на неимоверен психологически натиск, който в крайна сметка ги е „пречупил”, накарал ги е да приемат всички крайно нелепи искания, които репресивният апарат е налагал. Четвърти заявиха, че не изпитват каквито и да било морални угризения, защото добросъвестно са изпълнявали службата си към общество и родина. Пети обявиха, че всъщност са набедени агенти, че никога не са изпълнявали доноснически поръчки и че зад почти празните им откъм информация папки с техните имена най-вероятно стои бюрократично своеволие. И независимо че в някои случаи общественото мнение се оказва благосклонно и даже актуализира християнската всеопрощаваща теза „не съдете, за да не бъдете съдени”, в съзнанието на обществото все пак остана като доминиращ горчивият привкус за размиване „между академичен и морален облик” (Атанасов, 2011); остана усещането, че фигурите, които би трябвало да въплъщават идеята за духовно водачество, всъщност са социалистически номенклатури, сдобили се с академичните си звания и постове по не особено етичен начин.

Това усещане на свой ред събуди генерационни конфликти, предизвика изумлението на „младите”, които се питаха с какво да запълнят пролуките, зейнали на мястото на някогашния авторитет на техните учители, оказали се агенти. „Младите” бяха изправени и пред, както го нарича Александър Кьосев, чисто „технически проблем” да се борят не само с миналото, но и с „настоящото на добре функциониращите мрежи

на ДС сътрудниците и техните наследници” (Кьосев, 2011), продължаващи да заемат ключови институционални позиции. И най-сетне, понеже досиетата се разсекретяваха поетапно и частично, у нас така и не се случи спокойното, уталожено, дистанцирано осмисляне на социализма като минало. В очакване на поредната порция разкрития българското общество е принудено да преживява социализма като непрекъснато настояще, като постоянно възобновяваща се и травматична актуалност.

Социалистическото наследство маркира и академичните институции, останали пристан за хуманитарните дисциплини. Обвиненията към държавните университети гравитират около непроменяемостта и застиналостта на лекционните курсове, преподавани от едни и същи лица в продължение на десетилетия; около упоритото нежелание или невъзможност на тези лица да настроят учебните програми спрямо динамиката на световната наука, явно несъвместима с техния тоталитарен академичен опит; около нерегламентираните, невписващи се в конкурсния принцип назначения или неспазените изисквания за академично израстване, около непостигнатото единство между преподаване и изследване и т.н.

Тъкмо в пункта на преподаването обаче университетите постигат известно обществено снизхождение – в тях, мисли си широката публичност, все пак се извършва преподавателска дейност и независимо от равнището ѝ, това е вид активност. Нещо, което не подлежи на толкова просто формулиране по отношение на Българската академия на науките. В множество представи тя функционира като последен мастодонт на социализма. Като институция, формирана по съветски модел и обитавана от хора на преклонна възраст, повечето бивши агенти на Държавна сигурност, които не само че са асинхронни на съвременната ситуация, но и не преподават, тоест не извършват никаква дейност, което поставя въпроса за смислеността на щатове им. Тази представа изглежда е толкова устойчива, че през 2009 г. финансовият министър на България от правителството на партия ГЕРБ Симеон Дянков нарече учените от академията „феодални старци”⁹, намали държавната суб-

⁹ Подобни номинации и критики всъщност избуяват още през 2008 г. във връзка с казус за нарушена мандатност, при който прехвърлилият 70-годишна възраст акад. Иван Юхновски е преизбран за четвърти път за председател на академията. Тогава в медиите се заговори за политическа сделка, БАН е провъзгласена за „Клуб на пенсионера”, за „тоталитарна социалистическа структура, която не допуска никакво съвременно развитие” (Йорданова, 2008). Независимо, че след обществения натиск Ив. Юхновски подава оставка, упреците в анахроничност на академията не стихват, така че новият ѝ председател акад. Никола Съботинов още от началото на своя мандат е принуден да защитава институцията с изявления от типа: „БАН не е закостеняла структура, действаща по сталинистки модел. Ние се реформираме непрекъснато от 1989 г. насам” („Академиците: Не

сидия и изрази становище за закриването на институцията с препоръката отделните ѝ звена, най-вече хуманитарните, да се влеят в университетите. Оттук насетне започна нескончаемият конфликт между академията и правителството. Първоначално академията се опита да осъществи известни реформи: иницира външно оценяване на дейността си, пенсионира част от учените на пределна възраст, назначи известен брой млади изследователи, извърши персонални атестации на служителите си, а също и сливане на институти със сходен изследователски обект¹⁰. Ала в общественото съзнание това продължаваха да бъдат промени, извършени на принципа на най-малкото съпротивление; псевдореформи, поддържащи статуквото и нищо-неправенето. Намаленият бюджет доведе до западане на материалната база, до принудителното вземане на неплатени отпуски, до постоянни протести на служителите, съпротивляващи се най-вече на правителството, но недоволни и от собствените си ръководители. Стигна се до крайно хаотична ситуация, при която от страна на академията реформата почти напълно спря и дори започнаха да се обмислят възможности за осъждане на държавата. От страна на правителството пък последва още по-драстично орязване на бюджета с обещанието през следващите години държавната субсидия за академията да е още по-малка, за да се поощри кандидатстването по европроекти.

Кризата в академията се отрази в най-пълна степен на хуманитарните институти, чиято дейност отново беше поставена под съмнение.

сме сталинисти!“ 2008. *Преглед на вестника*. Достъпно на: http://dariknews.bg/view_article.php?article_id=312741 [30. 12. 2011]). За голяма част от обществото обаче, а както изглежда и за правителството, случването на тези реформи се оказва съмнително.

¹⁰ В сферата на хуманитаристиката бяха създадени две големи научни сфери: „Културно-историческо наследство и национална идентичност“ и „Човек и общество“, към които бяха разпределени общо 12 института, някои от тях на свой ред организирани чрез сливането на по-малки научни звена (Институтът за изследване на обществата и знанието, например, беше приемник на бившите институти по философски изследвания, по социология и по наукознание), а други, функциониращи както до сега самостоятелно (като например Институтът по български език, Кирилметодиевският научен център, Институтът за литература и др.). Трябва да признаем, че дадените от ръководството на академията обяснения, защо едни институти трябва да останат самостоятелни, а други трябва да бъдат реструктурирани, прозвучаха не особено ясно и убедително. В повечето случаи те отправяха към резултатите, получени от международното външно оценяване на институтите, проведено през 2009 г. В публичното пространство обаче се затвърди впечатлението, че самостоятелни остават не институтите отличници, а тези от тях, които се радват или на лобистко застъпничество, или на революционно настроени служители, оказващи сериозен отпор (чрез протести и пресконференции) на идеята за институтско окрупняване.

Активизираха се отдавнашните упреци за липса на установено работно време, прекалено голям щатен състав, слаба научна продукция, прекомерна стилистична елитарност, неразбираемост на малкото научни публикации. По-крайните мнения поставиха въпроса дали хуманитарните институти изобщо са необходими; дали, както мисли финансовият министър, тяхното място не е по-скоро в университета; дали въобще занимаията с литература, изкуства и неща от сорта могат да бъдат определени като научни; хуманитаристиката наука ли е?

Спецификата на кризата в дадена област се състои тъкмо в това: да се поставят въпроси, да се набелязват проблеми, но драматично да се усеща липсата на еднозначни решения за тяхното преодоляване. Без да има самочувствието, че дава ефективни оздравителни рецепти, настоящият текст все пак вярва, че стъпка напред за хуманитаристиката би било разширяването на публичността ѝ, изваждането ѝ на показ, включването ѝ в обществените дебати. Вярно е, че българската публичност отдавна не следва предписаните от Хабермас модели за аргументационна търпимост и толерантност; че българските медии се интересуват повече от сензацията и скандала, отколкото от академичната продукция и духовните ценности. Ако обаче хуманитаристиката успее да пробие това агресивно поле на публичността, а още по-добре – ако успее и да го трансформира, то вероятно и съмненията в нейната смисленост ще утихнат.

Литература

- „Академиците: Не сме сталинисти!“. 2008. *Преглед на печатта*. Достъпно на: http://dariknews.bg/view_article.php?article_id=312741 [30. 12. 2011].
- АТАНАСОВ, Димитър. 2011. *Ченгелта с късмет*. Достъпно на: <http://dimitaratanassov.wordpress.com/2011/08/01/lucky-cop/> [30. 12. 2011].
- БЕНЯМИН, Валтер. 1989. *Художествена мисъл и културно самосъзнание*. София: Наука и изкуство.
- БОТЕВ, Христо. 1978. *Стихопворения. Публицистика. Писма*. Български писател.
- ЙОРДАНОВА, Любима. 2008. *Изборът на председател на БАН – политизация вместо наука*. Достъпно на: http://curious.actualno.com/news_147592.html [30. 12. 2011].
- КЪОСЕВ, Александър 2008. *Индигошо на Гьоше*. София: Фигура.
- КЪОСЕВ, Александър. 2011. „Чудовища“ и „хорица“ на везните. Българската дискусия за сътрудниците на комунистическите тайни служби и възможността за морална оценка, прошка или заклеяване. Втора

част. *Християнство и култура*. Година X, бр. 63. Достъпно и на: http://www.hkultura.com/db_text/2011_63.pdf#page=123 [30. 12. 2011].

ЛИОТАР, Жан-Франсоа. 1996. *Постмодернатиа ситуация. Изложение за състоянието на съвременното знание*. София: Наука и изкуство. Македония. 1870. IV, № 29, 28 февруари.

НИЦШЕ, Фридрих. 1999. *Към генеалогията на морала*. София: Захарий Стоянов.

РАКОВСКИ, Георги. 1983. *Съчинения. Том 1*. София: Български писател.

РАКОВСКИ, Георги. 1983а. *Съчинения. Том 2*. София: Български писател.

РАКОВСКИ, Георги. 1984. *Съчинения. Том 4*. София: Български писател.

СЛАВЕЙКОВ, Петко. 1866. Де сме и как сме. *Гайда*, III, № 7.

Anna D. Alexieva

THE CONTEMPORARY CRISIS IN THE HUMANITIES AND ITS BULGARIAN ASPECTS

Summary

The text draws the attention to the contemporary crisis in the humanities, analysing its dimensions on different levels. On the one hand, it is a consequence of the fundamental division between sciences and humanities. It is caused by the obvious advance of the positive knowledge and industrial technologies as well. On the other hand, it is contributed by the process of disintegration of the traditional disciplinary structure of the humanities and the interdisciplinary trend.

Concerning the post-socialist countries, the problems of the authority of the humanities and the power of the traditional research institutions are caused by the relation between the research frames, methods and styles of work with the ideology of the socialism – an anachronism, unacceptable in the wide social context.

According to the popular opinion, in the process of knowledge creation, the institutions remained untouched by all the reform actions. It is reflected in the loss of publicity, in upsurge of pseudo-science, which substituted the “serious” academic narrative. In the Bulgarian case it led to the institutional crisis, which heavily affected the universities. Probably the worst and most dramatic blow is suffered by the Bulgarian Academy of Sciences.

Keywords: crisis in humanities; ideology and humanities; disintegration of humanitarian disciplines; post-socialism; marginalization of the traditional academic institutions

